

DON ANTONIO DE LA TORRE TARAFINDAN YAYIN-
LANAN "KATOLİK KRALLARIN ULUSLARARASI
İLİŞKİLERİ ÜZERİNE BELGELER"İNİN GENEL TARİH
BAKIMINDAN ÖNEMİ*

Constantino MARINESCO

İspanyolcadan Çeviren: Muzaffer ARIKAN

Eğer, arkadaşım değerli ilim adamı D. Antonio de la Torre'nin, Genel Tarih Profesörü hüviyetiyle yaptığı uzun çalışmaların bir sonucu olarak yayınlamağa başladığı zengin belgeler koleksiyonunun bir eleştirisini yapmama izin verilirse, hemen şunu belirtiyim ki, bu faaliyet maalesef bir kaç yıldan beri durmuştur. Bununla ilgili olarak benim de, İberik Yarımadası ve Doğu Akdeniz'e yönelmiş bulunan naçiz çalışmalarım sırasında tesbit etmiş olduğum bazı meselelerle ilişki kurma ve mukayese yapma olanaklarım da kesilmiş bulunmaktadır.

Bu girişle, aslında yukarıda bahsedilen Aragon Kraliyet Arşivindeki belgelerin ortaya koyduğu yeni araştırma konularına ilginizi çekmekle beraber aynı zamanda bu belgeler sayesinde Fernando ve Isabel'in artık aydınlanmış bulunan uluslar arası ilişkilerinde ortaya çıkan yeni gerçekleri de sizlere sunmak istiyorum.

* * *

Bu yüzlerce belgenin ortaya koyduğu başlıca konular nelerdir? Bu konular: 1. Fransa ile olan mücadeleler (Bu konu, daha önce neşredilmiş arşiv vesikaları sayesinde aşağı yukarı aydınlanmış bulunmaktadır); 2. Katolik Fernando'nun bilhassa eniştesi Ferrante'nin hüküm sürdüğü Napoli Krallığının işlerine müdahalesi; 3. Günden güne daha çok gelişen ve kudretlenen donanmaları sayesinde bütün Akdeniz'i tehdit etmeye başlayan, Asya'daki fetihlerini İtalya

* Çevirisini yaptığımız makale, Aragon Krallığı V. Tarih Kongresinde tebliğ olarak sunulmuştur. Kongreye sunulan tebliğler Fernando el Catolico Enstitüsü tarafından yayınlanmıştır (Zaragoza, 1956). Antonio de la Torre'nin adigeçen eseri ve Türklerle ilgili belgelerin özetleri için bk. Muzaffer Arkan, "Türk-İspanyol Münasebetleri Bakımından Aragon Kraliyet Arşivi'nin Ehemmiyeti ve Türklerle İlgili Vesikalar", *Ankara Üniv. D. T. C. Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. II, Sayı, 2-3 s. 251-275 Ankara 1966. (*) işaretli notlar tarafımızdan konulmuştur.

ve Tuna'ya kadar genişleten, fetih ve tahakküm arzusuyla yanan Türklerin arzettiği büyük tehlike olmak üzere başlıca üç grup teşkil etmektedir.

XV. asrın ikinci yarısında, İslâmiyetin aktif kolu olarak sadece Türklerden söz edilebilir. Şükranla kaydetmek gerekir ki, bu sırada Müslümanların diğer kolları (Granada'lılar, Şimalî Afrika'lılar ve Mısır Sultanına tabi olanlar) savunmaya çekilmiş bulunmakta idiler.

D. Antonio de la Torre tarafından yayımlanan belgelerin büyük kısmını Granada savaşı, daha doğru bir deyimle, Granada destanı teşkil etmektedir. Tanınmış meslekdaşımız, bu uzun kampanya hakkında yazmış olduğu meşhur eserinde bu belgelerden yararlanmıştı.* Hem bu yüzden, hem de tamamiyle yarımadayı ilgilendiren bir mesele olması nedeniyle bu belgeler üzerinde durmayacağız. Bununla beraber, bu uzun ve başarılı savaşta yabancıların oynamış oldukları ve bu seferlerde faydalanılmış yabancı kuvvetler meselesi üzerinde ayrıca durulacaktır.

* * *

Her şeyden önce, batıdan başlayarak Fransa ile meşgul olacağız. 1483 den 1491 e kadar, Isabel kadar Fernando da Rosellon (Roussillon) ve Sardinia üzerinde hak elde etmek için yorulmadan uğraşmıştır. Fernando'ya göre, Fransa kralı XI. Louis vasiyetnamesinde bu hakkı İspanya'ya tanımıştı.¹ Bu yüzden Katolik kral, XI. Louis'nin ölümünden sonra, hem adı geçen kontlukları geri almak için Fransa'daki olayları kollamak, hem de Navarra krallığı üzerinde kontrolü sağlamak amacıyla, Vitoria hududunda bir ordu teşkil etti.

Toloso (Toulouse) ve Provenza (Provence) senescalleri ile ilgi kuruldu.² Şüphesiz, Aragon kralı herhangi bir savaştan kaçınmak için, Fransa ile aralarındaki anlaşmazlığı hal hususunda, Papa'nın aracılığına da müracaat etmişti.³ Bu müracaattan herhangi bir netice alamayan Katolik krallar, daha sonra, Avusturya hanedanına büyük menfaat sağlayacak olan, başka bir metoda,

* Adı geçen eser Antonio de la Torre'nin, "Los Reyes Católicos y Granada", (*Hispania*, Madrid, 1944, IV, 244-307, 339-387) adlı makalesidir. Kritiği için bk. A. G(onzales) P(alencia), (*Al-Andalus*, Madrid, 1945, X, 474-475); makalenin Genişletilmiş baskısı: Madrid, 1946, s. 230, 8°; (Zurita Enstitüsü Yayınları). Kritiği için bk. Emilio Saez, (*Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, 1946, XVII, 1077-1082). Bailey W. Diffie (*The Hispanic American Historical Review*, Baltimore, 1948, XXVIII, 613-614).

1 Torre, Belgeler, II, s. 149.

2 Aynı eser, I, s. 338-339, belge no. 58; s. 355, no. 80; s. 356, no. 81; s. 362, no. 87; II, s. 45, no. 40.

3 Aynı eser, II, s. 149.

evlenme politikasına başvurdular; 1486 sonlarında, büyük kızı İsaabel ile Fransa'nın genç kralı VIII. Charles evlendirildiler. Bu suretle Roussillon ve Sardinia sorunları da halledilmiş olacaktır⁴. Aylar sonra, belli bir neticeye ulaşmaksızın, münakaşa ve müzakereler tekrar başladı. Bu sefer, bizzat kraliçe İsaabel bu iki kontluk üzerinde hak iddiasında bulunmaktaydı⁵. İddialarında ayak direyen Fernando, bundan da bir netice alnamayacağını anlayınca başka yollara baş vurdu. Fernando, Bretaña (Bretagne) dükü II. François ile çok iyi ilişkiler kurduğu gibi, Napoli kralı Ferrante'nin oğlu olan, yeğeni Federico ile François'nın kızı Anne'm evliliğini sağlamak amacı ile teşebbüse geçti⁶. Katolik kralların oğlu Juanda dahil Romalılar kralı* Maximiliano, Güeldres dükü⁷, ve Fransa kralı VIII. Charles gibi pek çok kimsenin kendisiyle evlenmek suretiyle tahta ulaşmayı emel edindikleri düşüş Anne'm (ki, sırasıyla Romalılar kralının, Fransa kralı VIII. Charles ve onun yerine geçen XII. Louis'nin karısı olacaktır) hâkimiyeti esnasında da Bretagne ile iyi ilişkileri devam etti.

Babasının ölümü üzerine Bretagne Düşesi olan Anne'm tebaasından Bretagne'lı bir subay, bu sırada Roussillon'da Bellegarde şatosunu elinde tutmaktaydı. Fernando, 1489 da, gizli yollardan adı geçen bu müstahkem mevki ile Kontlukta bulunan diğer şatoların kendisine verilmesini temine çalışmak taydı⁸.

Bu tür manevraların da ona büyük bir başarı sağlamadığı, müteakip yıldan itibaren İspanya ile Fransa arasında devamlı olarak sefirlerin gidip geldiği hakkındaki kayıtlardan anlaşılmalıdır. Bu sefer, birinci planda görünen kadınlardır. Bilhassa İsaabel, VIII. Charles'm çocukluk devresi boyunca Fransa'da Kral naibliği yapan, Anne de Beaujeu ile anlaşmaya çalışmaktadır. Bu ikisi, iki memleket arasındaki farklı görüşleri tesbit ve anlaşmazlık çıktığı takdirde bir hakem tayini hususunda anlaştilar. İsaabel, iki krallık arasında sulhun tesisi için Rodrigo Borja (geleceğin papa VI. Alexandr Borgia'sı) ve Papa nezdinde teşebbüsü de unutmadı.

Nitekim, 1491 Martında Roussillon ve Sardinia meseleleri ile ilgili olarak Papanın bir teşebbüsünü görmekteyiz. Şüpheiz, D. Antonio de la Torre'nin

4 II, s. 343-346, no. 77.

5 II, s. 450-451, no. 110.

6 II, s. 308.

* Kutsal Roma Germen İmparatoru.

7 III, s. 326, no. 67.

8 III, s. 205, no. 34; s. 250-251, no. 89

yayınladığı belgeler koleksiyonunun üçüncü cildinin sonuncu belgesinin tarihlendiği sıralarda henüz, Fransa sarayı ile İspanyol kralları arasında sefirlerin gidip gelmeleri devam etmekteydi⁹.

Bu müzakereler esnasında Fransız görevlileri, Katolik Fernando'dan, Fransa'ya karşı sürdürdüğü savaşta düşes Anne'a yardımcı kuvvet göndermeye devam etmemesini rica etmekteydiler. Şüphesiz rica, bu sırada Bretagne'da bulunan İspanyol birlikleri ile ilgili olup, bu birlikler burada 1488 ve 1491 yıllarında muhtelif yenilgilere de uğramışlardır¹⁰. Bretagne gibi uzak bir yerde bu birliklerin işi neydi? Zannederim cevap açık ve basittir: Bunlar, Fernando ve Isabel'in hak iddiasında buldukları iki kontluğun iadesine Fransa'yı mecbur etmek için birer tazyik vasıtası olarak burada bulunmakta idiler. Roussillon ve Sardinia'nın intikal ve iadesi işi nihayet 1493 de gerçekleşmişse de, bahsetmekten şeref duyduğum bu kitap maalesef bu tarihi kapsamamaktadır.

* * *

Şimdi Fernando'nun, meşgul olduğumuz devirde, İtalya hadiselerinde oynadığı role geçiyoruz. Sicilya'nın sahibi, Napoli kralının yakın akrabası olan Aragon kralı İtalya meselelerine karşı ilgisiz kalamazdı.

D. Antonio de la Torre tarafından yayınlanan dökümanlar, o sırada İtalya'da ortaya çıkan iki seri olayla ilgili fevkalâde detaylı bilgiler vermekte, bu suretle adı geçen olayları yakından tanımak fırsatını elde etmekteyiz. Birinci grupta, Ferrara şehri ile Venedik Cumhuriyeti arasında yer alan münazaalar, ikinci grupta ise Napoli krallığına karşı baronların isyanı ile ilgili belgeler yer almaktadır.

1481 de, Venediklilerin elinde bulunan tuz monopolü yüzünden San Marcos şehri (Venedik) ile Ferrara arasında anlaşmazlık çıktı¹¹ bilinmektedir. Bu anlaşmazlıkta, Ferrante'nin damadı Ferrara dükü Ercole de Este'yi Napoli, Floransa ve Milano desteklemekte, buna mukabil, Venedik'in yanında Papa, Genova ve Monferrato markisi yer almaktaydı. İtalya'da meydana çıkan bu savaşta, Napoli kuvvetleri Roma kapılarına kadar dayandılar¹² Bu sırada

9 III, s. 286-287, no. 8; s. 291-92, no. 14; s. 292, no. 15; s. 323-24, no. 60; s. 341-42, no. 89-90; s. 370-371, no. 8-10 s. 375-76, no. 19-20; s. 378-379, no. 25; s. 389, no. 30; s. 421, no. 86-87; s. 440-442, no. 116-130.

10 III, s. 378-379, no. 25; s. 419, no. 81; s. 479-480, 481-82.

11 I, s. 407-408.

12 E. Perroy et L. Halphen, "Les états Italiens a la Veille des guerres d'Italie", La fin du Moyen Age. *Peuples et Civilisations* koleksiyonu, Paris, 1931, c. VII, s. 111-112,

Türkler İtalya yarımadasını olduğu kadar, Sicilya sahillerini de tehdit etmekteydiler. Fernando, yarımada sükûnun iadesi için, Papa IV. Sixto, Floransa, Milano, Venedik ve İtalyan prenslikleri nezdinde müteaddid teşebbüslerde bulunmayı kendisi için bir zorunluluk saydı. Arnavudluk sahilinde Valano (Vlone, Avlonya) da kudretli bir Osmanlı ordusunun toplanmakta olduğuna işaret ederek, Türk tehlikesinin önemi üzerinde durmakta, Papalığın tayin ettiği bir hakem veya Venedik ve Ferrara tarafından görevlendirilmiş iki yetkili aracılığı ile, davanın hallini dilemekteydi, San Marcos şehrinin olumsuz tutumu ve Papa'nın kararsızlığı karşısında Fernando, Roma'da bulunan tebasının Roma'yı terketmelerini ve hâkimiyeti altında bulunan bütün topraklardan Venediklilerin sürülmelerini emretti. Ayrıca savaş başladığı taktirde, gerekirse, Ferrante'ye asker ve donanma göndermek suretiyle yardım yapılmasını, Sicilya'daki valisine bildirdi. Bundan başka, İspanyol sularında demir atmış bulunan donanmasını da eniştesi Napoli kralının emrine vermekteydi.

Aragon kralının bu enerjik hareketi karşısında Papa tutumunu değiştirdi. Özellikle Papalık viskonsülü, meşhur Rodrigo Borja'nın aracılığı sayesinde İtalya'da sulh tesis olunmuş gibiydi. Fernando, olayı kutlamak için egemenliği altında bulunan bütün yerlerde festivaller düzenlenmesini emretti¹³. Fakat, sevinç pek az sürdü. Çünkü Venedik, barıştan bilistifade teşkil olunmuş İtalyan Ligasına girmeyi reddetmişti.

Papa tarafından yönetilen Liga, Venedik'e karşı savaş açtı. Venedik, Ferrante'ye tâbi olan Gallipoli'yi zaptetmekte gecikmedi. Beklendiği gibi Fernando, eniştesini bütün gücüyle desteklediğini garantiledi. Granada savaşı nedeniyle donanmanın gönderilmesinde güçlük çıkabileceği korkusuyla, Sicilya'lı okçulardan bir kısmını eniştesinin emrine tahsis etti¹⁴.

1484 yılının sonlarına doğru Ferrante Gallipoliyi tekrar ele geçirdi. İtalya'da barışın yeniden kurulması için teşebbüse geçildi. Rodrigo Borja, bir kere daha Venedik'le müzakerelere girişilmesini sağladı. Fernando de Aragon, egemenliği altındaki toprakların sağladığı bazı avantajlar sayesinde inisiyatifini elinde tutmaktaydı¹⁵.

13 Torre, Belgeler, I, s. 219-21, no. 15; s. 221-22, no. 16; s. 222-24, no. 17-19; s. 224-227, no. 20-21; s. 227-28, no. 22; s. 232-33; 235-240, no. 29-30; s. 244-45, no. 38; s. 247-49, no. 41; s. 249-250, no. 42; s. 252-54, no. 44; s. 259-63, no. 47; s. 264-67, no. 48-49, 50-51; s. 279-80, no. 69; s. 285, no. 76; s. 294, no. 4; s. 295-96, no. 5; s. 301, no. 10 (Sulh akdinde oynamış olduğu rolden dolayı Radrigo Borja'ya teşekkürlerini bildirmektedir).

14 II, s. 9-10, no. 1; s. 18, no. 8; s. 40, no. 39; s. 104, no. 116; s. 106-107, no. 119; s. 112, no. 125.

15 II, s. 96-98, no. 103-104; s. 146.

Bir yanda Granada seferinin hasıl ettiği ticarî kısıtlama, diğer yandan Venedik'le olan ticarî ilişkilerin kesilmesi nedeniyle Sicilya, Catalunya ve Valencia'nın uğradığı büyük maddî kayıplar sebebiyle adı geçen görüşmelerin sonuca ulaşması çok kolaylaşmıştı. 1484 de Aragon kralı müteaddit defalar yukarıda belirtilen hususlarda Ferrante'nin dikkatini çektiği gibi, adı geçen kayıpların önlenmesi için Liga'nın tedbir almasında diledi¹⁶. Öyle anlaşılıyor ki, diğer taraftan Venedik de Türkleri Napoli krallığına karşı harekete geçirmeye çalışmaktaydı.¹⁷

Neticede, 7 Ağustos 1484 de Brescia yakınlarında Bagnola'da barış anlaşması imzalandı.

* *
*

İtalya'da barışın hemen ardından Napoli krallığı yeni bir sarsıntının taziyeki altına girdi; Ferrante'ye karşı baronların ayaklanması. Muhtelif zamanlarda detaylı olarak araştırma konusu yapılmış olan bu derin kriz bugün tamamiyle bilinmektedir. Hatırladığımızı göre, araştırma yapanlar arasında Papalar Tarihi'nin yazarı Ludvig von Pastor¹⁸ ile J. Calmatte¹⁹ de vardır. Şüphesiz, D. Antonio de la Torre'nin yayınladığı dökümanlar arasında, adı geçen hareketle ilgili çok enteresan ve teferruath malûmata rastlanmaktadır. Her ne kadar, mantıken Ercole de Este, kayın babasını desteklemekte ise de, Papa ona açıkça karşıydı. Sicilya'daki menfaatları, her an vukubulabilecek bir Türk saldırısının verdiği korku ve Napoli kralı ile olan akrabalık bağları, Katolik Fernando'yu, enerjik olarak meseleye müdahaleye zorladı.

Eniştesine, kendisini destekleyeceği hususunda garanti verdiği gibi. Papa, Milano dükü ve asi baronlar nezdinde teşebbüse de geçti. Amiralî Ber-nat de Vilamari'ye, on iki karaveladan başka, Sicilya'dan bir kaç yüz zırhlı asker ve bindirilmiş okçu da alarak, süratle Napoli kralının yardımına koşmasını emretti. Şayet Granada savaşı onun kuvvetlerini meşgul etmemiş olsaydı daha da fazla gönderecekti. Bu kadar enerjik hareket, Napoli krallığında kısa zamanda sükûneti iade etti. 1486 yılbaşından önce Ferrante'ye yazılmış bir mektupta Fernando, teşebbüs ve tazyiklerinin iyi sonuç vermiş olduğundan

16 II, s. 40, no. 39; s. 43-46, no. 40-41; s. 62-63, no. 65.

17 II, s. 42.

18 *Geschichte der Päpste*, II.

19 "La Politique Espagnole dans la Guerre de Ferrare", *Revue Historique*, c. 92, Paris, 1906.

ötürü mutluluğunu bildirmekteydi.²⁰ Her ne kadar Granada savaşı, Fernando'nun Türklerin arzettiği tehlikeyi gereğince anlamasına mani olmuş görünüyorsa da, Türklerin onunla ve İtalya ile ilgili vukuatı dikkatle izledikleri bir sırada, bu neticenin alınması çok daha memnuniyet verici olmuştu. Bizim için, bir kaç sene geriye dönüp Türklerin son zamanlarda yapmış oldukları askeri saldırılardan bazılarını hatırlamak, onların ortaya koymuş oldukları tehlikeyi anlamak için yeterli olacaktır. 1475 de Rumen (Buğdan) Prensi Büyük Stefan tarafından Podul Inalt (Puente Alto) da mühim bir Türk kuvveti imha edilmişse de*, kısa zamanda Sultan, Moldavia'da, bir intikam seferini gerçekleştirebilecek ve Venedik'i 1479 barışına zorlayabilecek derecede kuvvetli bir ordu hazırladı. Venedik Cumhuriyeti, doğudaki ticaretini koruyabilmek için Arnavutluk ve Ağrıboz dasındaki haklarından fedâkârlıkta bulunmak zorunda kalmıştır. 1480 mayısında bir Türk donanması Rodos'a saldırmışsa da ada şövalyeler tarafından cesurane müdafaa edilmiştir. Aşağı yukarı aynı sıralarda bir Müslüman ordusu da İtalya topraklarında Otranto şehrine hâkim olmaktadır. Roma'da başgösteren panik Papanın Avignon'a sığınmayı düşünmesine bile sebep olmuştur.

Dehşete kapılan Ferrante bir taraftan yardım isterken diğer taraftan da terkedildiği taktirde Sultanla ilişki kurmak tehdidinde bulunuyordu. Bu durum, Papayı Napoli ile düşmanlığı bir tarafa bırakarak ona bir miktar para yardımında bulunmaya zorladığı gibi haçlı savaşlarına katılacakların günahlarının bağışlanacağına dair vaatte bulunmaya da zorladı²¹.

Napoli, Ceneviz, Papalık, İspanyol ve Portekiz gemilerinden oluşmuş bir donanmanın limanı kapayarak Türklerin yardım almalarını önlemeleri sayesinde, Ferrante'nin oğlu Alfonso'nun kumandasında Floransalılar ve Macarlardan müteşekkil bir Hristiyan ordusu 1480 Eylülünde Otranto'yu geri almaya muvaffak oldu.** Bu zaferle hevese kapılan Alfonso, Arnavutluk'a geçmeye karar verdi²².

20 Torre, Belgeler, II, s. 243-44, no. 76; s. 247-48, no. 79; s. 248-50, no. 80-81; s. 251, no. 84; s. 278, no. 9; s. 280-281, no. 11; s. 282-283, no. 13; s. 285, no. 14; s. 288-289, no. 20; s. 301, no. 40; s. 307, s. 349, no. 83.

* Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşanın Ocak 1475 yenilgisi. Bk. H. İnalçık, "Mehmed II", *İslam Ansk.* Cüz 75, s. 530.

21 Pastor, *Geschichte der Päpste*, II, s. 558-561; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, Gotha, 1909, s. 191-192.

** Otranto, 10 Eylül 1481 de Türkler tarafından Hristiyanlara teslim edilmiştir. Bk. H. İnalçık, "Mehmed" II, *İslam Ansk.*, Cüz 75, s. 529.

22 Jorga, II, s. 276; Pastor, II, s. 568.

Gençliğimde, askeri kariyeri üzerinde bir araştırma yaptığım, meşhur Arnavut savaşçısı İskender Beyin oğlu Juan Castriota,* müteakip sene Ferrante tarafından yeniden Arnavutluk'a gönderildi. Bu sırada Bernat de Vilamari kumandasında Katolik Fernando'nun donanması Adalar denizinde savaşmakta, Gelibolu ve İzmit'den sonra Osmanlı imparatorluğunun en büyük askeri limanlarından biri olan Vlonë'nin Türk kumandanını esir almaktaydı²³,

Yukarıdaki sahneyi tamamlamamıza yardım eden ve Antonio de la Torre'nin koleksiyonu tarafından günyüzüne çıkarılmış bulunan bu basılmamış belgeler hangileridir? Üç cildi açarak aşağıdakileri işaret edelim:

1481 yılı başlarında Fernando, Papa tarafından Sen Jan şövalyeleri için çıkarılmış, Türklere karşı birlikte mücadeleyi öngören bir genelgenin gereğinin yapılması için emirler vermektedir. 1481 Mayıs'ında Kral, kız kardeşi Napoli Kraliçesine bir donanmanın Vizcaya'da diğerinin Catalunya'da toplanmakta olduğunu haber vermekte idi. Napoli Kralının donanmasıyla birleşerek Türklere karşı yenile bir zafer kazanmış olan Vilamari komutasındaki bir İspanyol donanması da şu sırada İtalyan sularında bulunmakta idi²⁴.

Venedik bu durumu Türkler tarafından tehdit edilen Ferrante'ye karşı Fransa'ya, Lorraine dükası ve Anjou hanedanını harekete geçirmek için tam

* C. Marinesco'nun İspanya ve Akdeniz ile ilgili başlıca araştırmaları şunlardır:

— *Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderberg*, Paris, 1923, s. 35, 8° (Mélanges de l'Ecole Roumaine en France). Kritiği için bk. R. d'A (los) M(oner), *Anuair de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1921-26, 336-337.

— *La Catalogne et l'Arménie au temps de Jaques II (1291-1327)*, Paris, 1923, 35 s., 12 (Mélanges de l'Ecole Roumaine en France). Kritiği için bk. R. A(los) M(oner), *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1921-1926, VII, s. 336-338, Barcelona.

— "Notes sur les Catalans dans l'Empire Byzantin pendant le regne de Jaques II (1291-1327)", *Mélanges ... F. Lot* (Paris, 1925), 501-513.

— "Manuel II Paléologue et les rois d'Aragon. Commentaire sur quatre lettres inédites en latin, expédiées par la chancellerie byzantine". *Academie de Roumaine. Bull. section hist.*, 1924, XI, 192-206. Kritiği için bk. R. A(los) M(oner), *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1921-1926, VII, s. 336-339.

— "Notes sur la faste a la cour d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples. Notes sur les corsaires au service d'Alphonse V ...", *Mélanges d'histoire générale (de la Universidad de Cluj)*, 1927, 133-146, 147-173. Kritiği için bk. R. A(los) M(oner), *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1927-1931, VIII, 435.

— *La pape Calixte III (1455-1458) Alfonse V d'Aragon roie de Naples et l'offensive contre les Turcs*. Warowa 1933. Bankova, s. 218. 8°

23 Jorga, II, s. 278, 281.

24 Torre, Belgeler, I, s. 144-46, no. 36-37; s. 146-47, no. 38 (Ferrante'ye hizmetini arzemiş Carlos Torrellas adlı bir şövalye).

bir fırsat saydı. Katolik Fernando, eniştesi Napoli kralına karşı yapılacak bütün saldırıların, bizzat kendisine yapılmış gibi telâkki edileceği ikazında bulunarak, İstanbul Sultanının bütün Hristiyan âlemi için arzettiği tehlikeye Venedik'in dikkatini çekmek zorunluğunu duydu²⁵.

20 Mayıs'ta Castilla donanması Bilbao'dan demir alırken, Catalunya donanması da denize açılmaktaydı. Tam bu sıralarda, Fernando Venedik kanahıyla II. Mehmed'in ölüm haberini aldı.²⁷ İstanbul fatihinin ölümü, Roma'da ve Isabel ile Fernando'nun krallıklarında bulunan bütün kiliselerde mumlar yakılarak dinî merasimlerle kutlandı.²⁸

1481 Kasımında, Fransisco Enriquez kumandasındaki donanma geriye dönmüş Valancia'da demir atıyordu.²⁹ Bu dönüşün sebebi neydi? Büyük sultanın ölümü ile bu geriye dönüş birbirine aykırı düşmüyor mu idi? Bu sorunun hakiki cevabını D. Antonio de la Torre'nin dökümanlarında bulmaktayız: *Yeni Sultan Bayezit barış için Ferrante'ye bir elçi göndermiş bulunuyordu*³⁰. 1483 Ocağında Fernando de Aragon, kız kardeşi Juana ile eniştesine kendi adına barış, sözleşme veya antlaşma yapabilmesi için geniş yetkiler vermektedir³¹. Öyle ki, I. François'nın Muhteşem Süleyman ile olan dostluk antlaşmasını bugün, Müslümanlarla ilişkilerde realist bir davranışın sonucu olarak nitelendirmekteyiz. Halbuki, bu gerçekçi politikayı çok daha önce o zaman, Katolik Fernando gerçekleştirmiş bulunmaktaydı.

Bir kaç ay sonra Napoli'li bir sefir Türkiye'ye gönderilmiş bulunuyordu³². Antlaşma imzalandı mı, bilmiyoruz. Ancak, D. Antonio de la Torre'nin belgeleri şu hususu teyid etmektedir ki, Ferrante Türklerin Napoli ve Sicilya krallıklarına karşı yapmakta oldukları hazırlıklardan Fernando'yu haberdar etmekte, Aragon kralı da savunma maksadıyla Termini ve Cefalu kaleleriyle Augusta ve Catania tahkimatlarının, yeniden süratle, restora edilmesini ada valisine emretmektedir.³³

25 I, s. 147-49, no. 39.

26 Bir galyetanın kumandanı olan Prades Kontunun Katalunya donanması ile birleşmesi hk. Torre, Belgeler, I, s. 179-80, no. 78.

27 I, s. 155-57, no. 47.

28 Pastor, II, s. 567.

29 Torre, Bel., I, s. 194-96, no. 97-99.

30 I, s. 294-95, no. 4.

31 I, s. 291-92, no. 1; s. 294-95, no. 4.

32 I, s. 335, no. 53.

33 I, s. 80, no. 84; s. 100, no. 108.

Sicilya ve Napoli'den birbirini teyiden gelen haberlerden anlaşıldığına göre, Türkler Vllone'de kudretli bir donanma hazırlamakta idiler. Adı geçen tehlike karşısında Katolik kral, Granada savaşında kullanmakta olduğu donanmayı, Napoli emrine vereceğine, top ve silâh göndereceğine dair Ferrante'ye garanti vermiş, zamanı gelince de Granada savaşına rağmen, bizzat İtalya'nın yardımına koşmakla sözünün eri olduğunu ispat etmiştir. Fernando'nun bu davranışı, Türklerin İtalya ve adalar üzerindeki aralıksız tehdidini ve İspanyol hükümdarının karşı karşıya bulunduğu tehlikeyi ne derece müdrik olduğunu göstermesi bakımından ehemmiyetlidir. Bu durumdan papalığı, Ferrante'yi ve İtalyan Ligasını derhal haberdar eden Fernando, Zaragoza'da da Sicilya savaşı için etkili olacak bir vergininin toplanacağını ilân etti.

Bu güzel Aragon başkentinde konuşmaktan şeref duyuyorum. Bu nedenle, izin verirsiniz Katolik Fernando'nun onu takdis eden cümlelerini huzurlarınızda tekrarlayacağım: "... O şehre birinci derecede yer veriyorsak bu, o krallığın bizzat sahip olduğu asaletten ileri gelmektedir. Bu yüzden hizmetimizde daima sevgi ve takdire mazhar olmuştur..."

Kral, 1485 Şubatında Aragon Meclisi Müşavirlerine yazdığı bir mektupta "Türklerin kudretinin hakikaten çok büyük" olduğu üzerinde bilhassa duruyordu. Aynı şekilde, Granadalılarla olduğu kadar Türklerle de savaşmak için olan iki karavela hazırlamakta olan Montesa Hâkimi Felipe de Aragon lehinde "Tortosa Şehir Meclisi Üyelerine" yazdığı bir tavsiye mektubunda yine, Sultanın çok kudretli bir donanmaya sahip olduğuna ("en cert s'esforça en fer una poderosa armada") işaret etmekte idi.³⁴

Diğer taraftan İtalyan Ligası da Sultanla mücadele için hazırlıklara başlamış bulunmaktaydı. Ferrante yeniden Sicilya'nın müdafaası için gayrete gelmiş, kayın biraderi Aragon kralından yardım talebinde bulunuyordu³⁵.

Fernando kendi adına adayı teftiş ettirmek maksadıyla oraya bir askerî eksper gönderdi. Baron de Azzaro'nun mektubunda stratejik bakımdan çok ilginç bir muhtıra Fernando'ya sunulmaktadır. Bu muhtıraya göre, ilk elde Catania, Siracuzza, Mesina, Augusta, Malta ve Gozzo adasının tahkim ve takviyesi gerekli görülmektedir. Ayrıca Azzora, adanın müdafaası için 2.000 top, 10 veyâ 12.000 mızraklı er ("lanças largas") gönderilmesinin gerekli olduğunu

34 II, s. 171-172, no. 188; s. 172-73, no. 189; s. 183-84, no. 7-8; s. 185, no. 1è; s. 191-92, no. 20; s. 198, s. 199, no. 26.

35 II, s. 195-96, no. 24.

da ileri sürmekte idi. Kral, bütün bu malzemenin Vizcaya'da yapılabileceğini düşünmekte idi. Bu bizim için, XV. asrın sonlarına doğru yukarıda zikredilen silâh ve donatımın masraflarının karşılanabilmesi bakımından olduğu kadar, Vizcaya'nın endüstriyel olanaklarını yansıtması bakımından da çok ilginçtir. Şüphesiz kralın eksperî, Müslüman tehlikesinin hemen o yıl vukuu muhtemel olmadığı düşüncesinde idi.³⁶ Nitekim, Ferrante de kayıbiraderine, Sicilya ve Napoli'nin birlikte müdafaası hususunda varmış oldukları anlaşma nedeniyle Türklerin çekinerek, hazırlıklarını durdurduklarını bildirdi. Bu durumda Fernando, donanmanın denizden Granada seferini desteklemesini emrettiği gibi, Napoli kralından da, Papa'dan Endülüs'lü Müslümanlara karşı yapılan mukaddes savaşa yardım maksadıyla iane toplanması için müsaade almasını rica etti³⁷. Bu döküman, ister yarımada'daki Müslümanlara karşı olsun, ister İstanbul Sultanına karşı olsun, Fernando'nun kuvvetleri arasında sağlam bir işbirliği olduğunu açıklıkla ortaya koymaktadır.

Türklerin bu ani dönüşünü neye yormalyız?

Bu mantıkî soruyu cevaplandırmak için, o yılları içine alan Osmanlı tarihine yüzdenden de olsa bir göz atmak zorunludur.

1484 den itibaren, İstanbul Fatihinin oğlu Sultan Bayezit, Büyük Stefan'a ait Chilia (Kili) ve Cetatea-Alba (Akkerman) gibi Rumen şehirlerini elde etmesine sebep olan seferle son derece meşgul görünmektedir. Bu yeni fetihler Polanya kralı ile Türk İmparatoru arasında bir ihtilâfın doğmasına sebep olduğu gibi, Sultanın dikkatinin Karadeniz'e çevrilmesine de yol açtı³⁸. Bundan başka Kahire Sultanı ile Bayezit arasında, Hristiyan âlemi için memnuniyet verici derin bir anlaşmazlık patlak verdi. Mısır'a bağlı topraklardan Suriye, hem açlık hemde Türkler tarafından tehdit edilmekteydi. Bu, Fernando'yu, Rodrigo Borja vasıtasıyla Papa'dan, Suriye'de Sicilya buğdayı satmak müsaadesi temin etmek için harekete geçirdi. Bu suretle, -burada Katolik Fernando'nun politikasının inceliği ortaya çıkmaktadır- hem Kahire Sultanını desteklemiş, onu Türk hükümdarına karşı teşvik etmiş olacak, hem de Granada savaşında Müslümanlara karşı Müslüman bir devlet olan Mısır'ın parasından da yararlanmış bulunacaktı. Papa istediği müsadeyi vermekte gecikmedi³⁹. Bu suretle, İstanbul Sultanına karşı Kahire Müslüman prensinin 1488 de kazanmış olduğu

36 II, s. 211-14, no. 42; s. 219.

37 II, s. 220-21, no. 50.

38 N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, s. 282; aynı yazarın, *Histoire des Roumains et de la Romanité Orientale*, IV, Bucarest, 1937, s. 250 ve devamı.

39 Torre, Bel., III, s. 9-11, no. 1-2; s. 37-8, no. 30-31.

zaferde Fernando'nun da açıkça payı olmuş oluyordu⁴⁰. Şüphesiz bu yüzden aynı sene 12 Türk gemisi Malta, Gozzo ve Pantelaria adalarına saldırdılar. Ferrante süratle, Fernando'nun topraklarına yardıma bir kaç gemi gönderdi⁴¹. Bu esnada, Katolik Kralların donanması İspanya'da meşgul görünmektedir.

Aragon Kralı, yeni hücumu uğramış bulunan şehirlerle birlikte Mesina, Catania, Augusta, Agrigente, Licata v.s. şehirleri de müdafaa ve tahkim etmek için gerekli tedbirleri süratle aldı⁴².

Antonio de la Torre tarafından keşfedilmiş bir belge, Akdeniz müdafaa-sında İspanyol donanmasının oynamış olduğu üstün role yeni bir ışık tutmaktadır: Papa, Fernando'ya donanmasını kuvvetlendirmek için kaynak teşkil etmek maksadıyla Sicilya ve Sardinia'dan idhal ve ihraç edilen her türlü ticarî maldan % 2 yeni bir vergi alınmasını telkin etmekteydi. Bizzat Papalık, benzer ölçü ve nisbetlerde aynı vergiyi Roma'da tatbika temayül göstermekte idi. Türk donanmalarını daha yakından gözetlemek ve korsanlara karşı denizde bir muhafız gücü teşkil etmek için, bu yolla İspanyol bayrağı altında on galeredan mürekkep bir donanma teşkil olunabilirdi. Papahğın bu teklifine karşı Katolik Kral aşağıdaki ilginç cevabı vermiştir:

"Ölümsüz anılarını yalnız kalbimizde taşımakla kalmayıp daha da kuvvetlendirdiğimiz atalarımız Aragon krallarının kutsal emanet ve tavsiyeleri uyarınca, her türlü şartlar altında, sayısız tehlikelere maruz kalmak pahasına tecrübe sahibi olan deniz kuvvetlerimiz, yukarıda bahsi geçen hususlarda daima yararlı olmuştur. İçinde bulunduğumuz elverişsiz şartları da göz önüne alacak olursak, Türk donanması hakkında duyulan endişelerde atalarımızın ne kadar haklı oldukları ortaya çıkmıştır. Bugün her zamandan daha ziyade onların tavsiyelerini dinlemenin isabeti anlaşılmalıdır. Adı geçen 12 fustanın Malta, Gotzo ve Pantanelea adalarında yaptıkları meydandadır. Bugün oralara elan sahip bulunuyorsak sebebi, Vellona'dakilerin, bizim deniz kuvvetleri genel kumandanımız Villamarin'in, onlarda olmayan bir cesaretle, ta onların sahip oldukları sulara kadar gidebildiğini bilmelerinden ileri gelmektedir".

Fernando, Papanın teklifini tatbika başlamadan önce ki, Papa yanılyordu, her iki adanın ekonomik hayatını bu teklifin etkileyip etkilemeyeceğinin araştırılmasını emretti⁴³.

40 Jorga, *Gesch. des Osm. Reiches*, II, s. (verilmemiş); Torre, *Bel.*, III, s. 147, no. 157.

41 Torres, *Bel.*, III, s. 123-25. no. 139; s. 130, 137.

42 III, s. 123-25, no. 139; s. 141-42, no. 150.

43 III, s. 139-40, no. 147.

Papanın bu düşüncesinin pratik neticesi ne oldu bilmiyoruz. Fakat, sonuç ne olursa olsun ilginç bir vakıa olarak şunun altını çizmemiz gerekir: *Papa Akdeniz'in kontrol ve gözetlemesinin tevdii işinde, İtalya'nın iki deniz gücünden ne Venedik'e ne de Ceneviz'e müracaat etmemiş olup, Granada'da zorlu bir savaşa devam eden, Sicilya hâkimi İspanya kralına başvurmuştur. Bu bir asır sonra vukubulacak olayın, Lepanto' (İnebahtı) nun müjdecisi değilse nedir?*

Şüphesiz, bir kaç ay sonra Vrone'li Türkler, İtalya'nın doğu sahillerinde Madonna ve Pesaro civarında karaya çıktılar. Osmanlıların kapılarına dayanmış olduğunu gören Ancona şehri sakinleri korku ve telâşa kapılarak. Vrone'deki Türk beylerine nadide hediyelerle birlikte derhal bir mesaj gönderdiler⁴⁴.

Papanın teklif ettiği donanmanın gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği hususunda hiç bir bilgimiz yok. Bununla beraber, D. Antonio de la Torre tarafından neşredilen başka bir belge çok ilginç olarak vasıflandırılabilir bir manzarayı gözlerimizin önüne sermektedir. Öyle ki, bu belge Katolik kralın sadece Papahın gözünde değil, aynı zamanda nüfuzu doğuyu kaplayan İstanbul Sultanının teşebbüslerine karşı koyup mücadele edebilecek yegâne Müslüman lider olan Mısır Sultanının gözünde de büyük bir askerî prestije sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Fernando 27 Nisan 1489 da Cordoba'dan Mateo Coppola adlı birisine hitâben aşağıdakileri yazmaktadır:

"Mektubunuzu gördük, Sultan (Mısır Sultanı) tarafından söylenenleri öğrendik. Dilediği donanmayı yapmak için pek çok paraya ihtiyaç var. Her şeyden önce sizden, adı geçen Sultanın nerede, ne kadar zamanda, hangi garanti ve ödeme şekli ile ödeme yapacağı hakkında bilgi istiyoruz. Mektubunuzda sadece, lüzumlu masrafların bedelinin Venedik kanalıyla verileceği yazılmakta. Bu husus kati ise bizce bir sakınca yoktur, teklif işimize gelir. Şüphesiz, memleketlerimizin uzaklığı göz önüne alınarak, zaman için de bir garanti verilmelidir. Kuşkusuz, Sultana yardım ve destek olmak maksadıyla bahsettiğiniz 50 karavelayı hazırlayıp teçiz ederek göndermek bizi memnun edecektir"⁴⁵.

Bu mektubun arzettiği *müstesna* önemin altını çizmeye eminimki lüzum yoktur. Fernando'nun İtalya'nın durumu, Sicilya'daki kıpırdamalar ve Granada savaşı gibi bir yığın dert arasında Mısır Memlûklü hükümdarının bu dere-

44 Jorga, *Gesch. des Osm. Reiches*, II, s. 282-83.

45 Torre, *Bel.*, III, s. 234, no. 71.

cede önemli bir teklifi yerine getirmeği düşünebilmesi hakikaten kayda değer. İspanya için Doğu Akdeniz yolunu mu açmak istemekteydi? Benden çok daha değerli kimseler, önemi inkâr edilemeyecek olan bu soruyu belki de daha iyi cevaplandırabileceklerdir.

Bir yıl sonra, Katolik Krallar, Papalığın Rousillon ve Sardinia'nın İspanya'ya iadesini sağlamak ve bütün gayretini sarfederek İspanya ile Fransa arasında iyi ilişkiler kuracak yerde, Fransa ile İngiltere arasında sulh tesisine çalışmasından dolayı Papalığa tessürlerini bildirmekte idiler. Onlara göre İspanya ile Fransa arasında kurulacak ahenk, "Türklerle karşı savaşta" çok daha etkili ve yararlı olacaktır. Bu ima ve ihtarlara kulak veren Papa, Fransa Kralı VIII. Charles ile İspanya arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak maksadıyla teşebbüse geçti.⁴⁶

* * *

Antonio de la Torre'nin koleksiyonunda Türklerle ilgili seriye son vermeden önce, yine doğrudan doğruya Osmanlılarla ilgili ufak tefek bazı kayıtları da burada zikretmeye çalışalım.

Belgelerimiz arasında zaman zaman 1453 de çöken Grek İmparatorluğunun kahntıları ile ilgili bazı vesikalara da rastlanmaktadır. Katolik Kral, kendisiyle akrabahçı olan, İstanbul Prensi ünvanını taşıyan Mora Despotuna bütün donatımı ile bir gemi armağan etmiştir. Grek Prensini iki karavelâsıyla birlikte bu gemiyi de ele geçiren Mayorca valisi, Fernando'nun araya girmesiyle, adı geçen gemileri iade etti. Kimdi bu şahıs? Bu şahıs, son İstanbul imparatorunun erkek kardeşlerinden biri olan, Tomas Paleologos'un en büyük oğlu Andronikos idi.⁴⁷ Onun kız kardeşlerinden birisi Moskova Gran Dükü III. Ivan ile evlenmişti. Bir müddet sonra, Andronikos Paleologos Bizans İmparatorluğu üzerindeki haklarını evvelâ Fransa Kralı VIII. Charles'a, daha sonra da Isabel ve Fernando'ya bırakarak 1502 yılında varis bırakmadan ölmüştür.⁴⁸

Ayrıca burada, 1485 de Kral Katolik Fernando'nun bayrağı altında savaşmak için Sicilya'da ekip teşkil etmeye çalışsan, şimdiki adı Epir olan Arta (Larta) despotunun torunu Juan Tocco'ya (Alfonsa el Pagnanimo ile Arta beyleri arasındaki ilişkileri oldukça detaylı olarak seneler önce araştırmış olduğuma

46 III, s. 307-308, no. 32; s. 385.

47 II, s. 58-60, no. 60-62; s. 124, no. 138.

48. William Millers, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge, 1921, s. 105-107. P. K. Enepkides, kısa bir müddet önce onun 7. Nisan. 1502 tarihli vasiyetnamesini Viyana'da ortaya çıkardı.

burada işaret etmeliyim)⁴⁹; aynı şekilde, aşağı yukarı otuz sene önce etraflı bir şekilde incelemiş bulunduğum Arnavutluğun şöhretli ailelerinden Musach (Muzak) dükü Emanüel'i⁵⁰; nihayet, kurtuluş akçası (fidye-i necat) temin edebilmek için beş sene çalışmak mecburiyetinde kalan, Fernando'nun 1480 de İspanya'ya giriş müsaadesi vermiş olduğu, Türk esaretinden kurtulmuş bazı Sırp beylerini de⁵² zikredebiliriz.

* *
*

Dikkatimizi şimdi başka konulara yöneltelim.

1483 yılını sonlarına doğru Fernando ve İsaabel, Bayezid'in kardeşi, İstanbul fatihi II. Mehmed'in oğlu Cem'e sığınma hakkı vermek için Rodos Şövalyeleri Beyinin müracaatını kabul ettiler.⁵³ Cem, üzerinde durmağa değer bir şahsiyettir. Babası öldükten sonra Mısır tarafından kandırılan Cem, eskiden Küçük Ermenistan adını taşıyan Karaman'da kardeşi tarafından yenildikten sonra, Rodos'ta Sen Jan Şövalyelerine sığındı. Oradan Fransa'ya gönderildi. Fransa'da şövalyelere ait muhtelif kalelerde tutuklu kaldı. İşte maceralı hayatının bu anında D. Antonio de la Torre tarafından yayınlanan müsaadename tarihlenmiş bulunmaktadır. Sırasıyla Macar Kralı Matias Coroin (Corvinus) ve Napoli hâkimi Ferrante onu memleketlerine getirtebilmek için neticesiz teşebbüslerde bulundular. Cem'in Türkler arasında Bayezid'e karşı gayri memnun zümreyi tahrik etmek maksadıyla İstanbul'a gönderilmesi düşünülmüyordu. 1489 da yer alan uzun münakaşa ve müzakerelerden sonra onun Vatikan'da yerleşmesi kararlaştırıldı. VIII. İnocencio onu Mısır Sultanına teslim etmeyi tercih etmekteydi. Bayezid'in ajanları ise onu zehirlemek suretiyle bu derin politik problemi halletmek istiyorlardı. Neticede Vatikan'da kaldı. Alejandro Borja Papalık makamına geçtiğinde yine oradaydı. Bahtsız prens Cem, kendisine en çok sıkıntı veren sarık sarma sanatını Papanın oğlu Juan'a öğretti. Fransa Kralı VIII. Charles İtalya'ya girdiği zaman II. Mehmed'in oğlunu da ele geçirmiş oldu. Zehirlenmeye çok benzeyen bir öksürük, Papaların, Fransa Kralının ve diğer krallıkların İstanbul Sultanına karşı yararlanmak istedik-

49 Torre, Bel., II, s. 228-29, no. 58.

50 II, s. 388-89, no. 58.

51 *Alphonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg*, Mélanges de l'École Roumaine en France, I, Paris, 1923, s. 17 ve devamı, 61, 79, 81 not 2.

52 Torre, Bel., I, s. 106, no. 66.

53 I, s. 358-359, no. 84.

leri bahtsız Cem'i mezara kadar götürdü. Oğullarından biri olan Murat, Rodos'ta yerleşerek Hristiyan oldu.⁵⁴

* *
*

Özellikle iki asırdan beri Rodos'ta hâkim olan Sen Jan Şövalyeleri ile ilgili belgeler üzerinde durmadan yapamayacağız. Türk İmparatorluğunun omurları arasına bir diken gibi saplanmış olan ada, uzun müddetten beri Aragon Krallarının özel ihtimamından faydalanmakta idi. Halen basılmakta olan bir çalışmamda, Alfonso el Magnanimo'nun Sen Jan Şövalyeleri ile ilgili faaliyetleri üzerinde durmak fırsatı buldum. *Şimdi D. Antonio de la Torre'nin koleksiyonu ile karşılaştığımda Katolik Kralların da onları desteklemekten başka bir şey yapmadıkları açıkça anlaşılıyor.* Fernando 1480 Temmuzunda şövalyeleri himayesi altına almakta (daha önce amcası V. Alfonso'nun yapmış olduğu gibi)⁵⁵, Türkler tarafından kuşatılmış Rodos'un imdadına giden gemileri etkili bir şekilde desteklemesini amirali Bernat de Vilamari'ye emretmektedir⁵⁶. Fernando, üç yıl sonra da adanın ihtiyacını karşılamak için Catalunya'dan buğday temini hususunda Rodos Beyine müsaade verecektir.⁵⁷

* *
*

Rodos ile ilgili belgeleri tetkik ederken, Kıbrıs üzerinde de birkaç söz söylemeye ihtiyaç vardır.

Kıbrıs Kralı Jacobo de Lusignan ile Venedik'li asilzade bayan Catalina Cornora'nın evlenmeleri üzerine adada nüfuzunu yerleştiren Venedik, adı geçen prensin ölümünden yararlanarak krallıkta bulunan İspanyolların hemen hemen hepsini adadan sürüp çıkardı.⁵⁸

Şu anda burada, İspanyol tacirlerinin, Doğu Akdeniz'in böylesine stratejik bir yerinde ve ticaret trafiğinin böylesine yoğunlaştığı bir noktada ne rol oynadıklarını tesbit etmeye lüzum yoktur. Çünkü daha önce onu, Alfonso el Magnanimo'nun krallığı ile meşgul olurken yapmıştık. Şimdi burada, Fernando'nun aşağıdaki şahıslar lehinde bazı müdahalelerine işaret edeceğiz bunlar; Türklerle savaşmak için gemi techiz etmiş fakat Kıbrıs gemileri tarafından esir alınmış Fransisco de Boxols ve Aymerich Dezpillys adlı iki Katalan

54 Jorga, *Gesch. des Osm. Reiches*, II, s. 236-242; karşıla, L. Thuasne, *Djem-sultan, fils de Mohammed II, Frère de Bayezid*, II (1459-1495), Paris, 1892.

55 Torre, *Bel.*, I, s. 107-108, no. 67.

56 I, s. 109, no. 70; s. 110, no. 73.

57 I, s. 328, no. 43.

58 I, s. 196-97, no. 100.

şövalye;⁵⁹ Venedikliler tarafından üç şehri ile diğer emlakine el konulmuş Francisco Capada (Zapata) adlı bir diğer Katalan şövalye⁶⁰ ve nihayet aynı durumda olan Francisco Camas adlı başka bir şövalyedir.⁶¹ Fakat bunlar arasında en dramatik olanı eskiden hizmetini II. Jacobo de Lusignan'ın emrine arzetmiş Juan Gomez adlı birinin durumudur. Bu zat Pedro Davila adlı birisi ile ibrikte, II. Jacobo'nun ölümü üzerine, kraliçe Catalina Cornoro aleyhinde ayaklanan Kıbrıslı beylere karşı omuz omuza savaşmıştır.

Onun bu hizmetlerine karşılık Venedik tarafından biçilen değer, dört senelik hapis cezası ile bütün mallarına el konulması olmuştur.⁶² Bütün bunlar Fernando'nun tekrar tekrar araya girmesini gerektirmiştir. Venedik'in bu çabaları, Kıbrıs Krallığının askerî ve politik hayatında İspanyol etkisini ortadan kaldırmak arzusunun bir sonucu sayılabilir.

Akdeniz'deki dolaşmamızı, Fernando'nun 1483 yılında, Kuzey Afrikalıların Ibiza adasına yaptıkları bir saldırıya misilleme olarak Cezayir'i bombardıman maksadıyla bir donanma göndermesiyle tamamlayalım ki, bu sefer bize altmış yıl sonra aynı yerlere torunu V. Carlos tarafından yapılmış bir seferi hatırlatmaktadır.

Artık, İspanya'da Granada'ya dönebiliriz. Fakat şunu ifade edelim ki, bu konuyu kampanyada faal hizmet gören askerlerle ilgili meseleler üzerinde muayyen müşahedelerle sınırlandıracağız.

Bu sorunlarla ilgili tarih bakımından yeni fakat, klasik olarak niteleyebileceğimiz bir kitap sayesinde bu faal hizmet gören askerler meselesi, bugün de aktüalitesini kaybetmemiştir: Muhterem hocam Ferdinand Lot'un "*L'art Militaire et les Armées au Moyen Age, en Europa et dans le Proche Orient* (2 cilt, Paris, 1946)" adlı eserini kastetmek istiyorum.

2 Nisan 1485 tarihinde Ferrante'ye göndermiş olduğu bir mektupta Katolik Kral, Castilla ve Andalucia (Endülüs)'dan gönderilmiş kuvvetler sayesinde 12.000 atlı, 70.000 yaya ve 900 top arabasından müteşekkil bir ordu toplamış olduğunu söylediği halde, iki ay sonra Papalığa gönderdiği bir mektupta aşağıdaki rakamları vermesi ilgi çekicidir:

59 I, s. 127-28, no. 11.

60 I, s. 196-98, no. 100-101; s. 305, no. 16; s. 307-308, no. 18.

61 II, s. 216-17, no. 47; III, s. 330-31, no. 75.

62 II, s. 399-400, no. 39; s. 420, no. 67; III, s. 92-94, no. 94; s. 95, no. 95-96.

63 I, s. 322-26, no. 36-39.

64 II, s. 197, no. 24.

11.000 mızraklı, 25.000 yaya ve 1.100 top arabası.⁶⁵ Atlarla, topçular arasındaki ufak fark kolaylıkla izah edilebilir. Fakat, yayalar arasındaki 25.000 ile 70.000 gibi büyük fark nasıl izah edilebilir? Bu büyük farkı 1485 Nisanından Haziranına kadar geçen zaman zarfında yayalar arasında büyük zayıflığın meydana geldiği şeklinde mi yoksa Kraliyet arşivi kayıtlarının bir hatası olarak mı yorumlamak gerekir?

Henüz yeni ölmüş olan Fransız tarihçisi Calmatte, Fernando ve İsaibel'in İngiltere, Fransa ve Almanya'dan gelen yabancı gönüllülerden teşkil edilmiş bir haçlı ordusuna sahip olduklarından bahseder.⁶⁶ Diğer taraftan Lot, Hernando del Pulgar'ın şahadetine dayanarak, Katolik Kralın silâhlı kuvvetleri arasında İsviçreli askerlerin bulunduğundan şüphe etmektedir.⁶⁷

Analizini yaptığımız vesikalar bu noktadaki herhangi bir şüpheyi gereksiz kılmaktadır. Herşeyden önce, İspanyol kronisti, "Yukarı Almanya'daki İsviçre Krallığı aslından olan İsviçreli" den bahsetmektedir.⁶⁸ Antonio de la Torre'nin belgelerinde de muhtelif vesilelerle "nationis sueviorum" Almanlarının haçlı seferinde savaşmış oldukları zikredilmektedir.⁶⁹ Hakikatte *suevi*, *suablardan* (Almanca *Schwaben*) gelmektedir. 1491 temmuzunda Fernando tarafından gönderilmiş bir tavsiye mektubunda bahsi geçen altı yabancı savaşçıdan beş tanesinin İsviçreli olduğunun zikredilmesi⁷⁰ şüphesiz Hernando del Pulgar'ı desteklemektedir. O savaşlar esnasında yer alan bir gönül hadisesi, Sir Edvard Woodville adlı bir İngiliz lordunun da bu savaşlara katılmış olduğunu ortaya koymaktadır. Şöyle ki; İngiliz asilzadesi kalabalık bir maiyetle İspanya'ya geldiğinde maiyeti arasında Pierre Alimanç adlı bir Belçikalı da bulunmakta idi. Bu Belçikalı, Müslümanlar tarafından esir edildi. Fakat o da, kendisini muhafazaya memur şefin esmer kızının kalbini esir almakta gecikmedi. Genç kıza Hristiyanlığı kabul ettiren delikanlı bir müddet sonra onunla Castilla'da evlendi.⁷¹

* *
*

65 II, s. 206, no. 306.

66 J. Calmatte, *Les Premières grandes puissances*, Paris, 1939, Histoire générale de G. Glotz, VII, ikinci kısım, s. 413, not 40.

67 Adı geçen eser, II, 314-315.

68 Lot'un adı geçen çalışmasını (c. II, s. 314, not 5) dan naklen.

69 Torre, Bel., III, s. 400-401, no. 49; s. 409, no. 62. Karşıla: Katolik Kralların ordusunda savaşan diğer Almanlar için aynı eser, I, s. 331, no. 48-49; II, s. 465, no. 129; III, s. 276-77, no. 120 ("Varannus da Boisech" adlı birine hizmetinden dolayı şövalyelik ünvanı verilmesi); 347-48, no. 94-95.

70 III, s. 422, no. 89.

İzninizle şimdi, belgelerimizde akseden diğer hususlara geçebiliriz. Sadece çağın kültürel hayatı üzerinde süratle bazı şeylere işaret edeceğiz. Bolonia'da hukuk tahsil etmiş Luis Sparça adlı birisi İspanya'ya dönerken yolda Cenevizliler tarafından hücumla uğramış, Cenevizliler diğer eşyalarıyla birlikte 150 ciltlik kitaplarını da alıp kaçırmışlar.⁷²

Menşe itibarıyla, muhtemelen Castilya'lı olan öğrenciler, Bolonia Üniversitesinde derin karışıklıklara sebep olduktan sonra Rektörlüğe hâkim olarak onu görevinden istifaya zorlamışlardır. Fernando bu nahş olaya üzülmele beraber, bununla ilgili olarak, Papanın yaptığı şikâyet onu daha da çok üzümüştür.⁷³

* *
*

A. de la Torre'nin koleksiyonundan Uluslar arası ekonomik ilişkilerle ilgili olarak, gerçek anlamda yeni bazı malûmat çıkarılabilmekte midir?

Mallarco'da Napoli'li tüccarların bir konsolosunun bulunması, birer Katalan konsolosunun da Napoli, Gaeta, Salerno ve Castellammare'de bulunması⁷⁴ İspanya ile Napoli arasındaki sürekli ekonomik ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bundan başka Fernando ile eniştesi Ferrante arasında teati, edilen uzun bir mektuba işaret edelim. O mektupta, İbiza menşeli diğer yüklerle birlikte, Valencia krallığında La Mata menşeli Sântangel kardeşlerin işlettikleri tuz alışverişinden de bahsedilmektedir.⁷⁵ Benzer ilişkileri Floransa, Pisa için de gösterebiliriz. Öyle ki, oralarda da Catalunya'lı, Aragon'lu ve Castilla'lı konsoloslar bulunmakta idi.⁷⁶ Katolik kralla San Jorge Cumhuriyeti arasında vukua gelen hadiseler dolayısıyla, Cenevizlilerle olan ilişkiler daha karışık bir manzara arz etmektedir. Bu hususta kısaca biri Genova'da⁷⁸ diğeri savona'da⁷⁹

71 III, s. 323, no. 59.

72 II, s. 241-42, no. 74 (Bu belgede Siena akademisinden "gimnasio" bahsedilirken, yine bu notta işaret edilen müteakip iki dökümandan birincisinde-no. 108-kral Bolonia üniversitesinden "studium" bahsetmektedir); III, s. 105-106, no. 108-109.

73 III, s. 383-384.

74 III, s. 290-291, no. 13; s. 426, no. 93.

75 II, s. 126-27, no. 142.

76 II, s. 63, no. 65; s. 73-75, no. 76; s. 79-80, no. 83; s. 100, no. 107; s. 196, no. 24; s. 229-30, no. 59.

77 III, s. 63-65, no. 60; s. 144-145, no. 153; s. 192-193, no. 22; s. 239-240, no. 74.

78 II, s. 225-226, no. 53; s. 231-232, no. 63; III, s. 70-72, no. 68-69; s. 83, no. 88; s. 177-178, no. 2.

79 I, s. 141-142, no. 32.

olmak üzere iki Katalan, aynı şekilde biri İbiza'da⁸⁰ diğeri Valencia'da⁸¹ olmak üzere iki Ceneviz konsolosunun adlarının geçtiğini zikretmekle yetineceğiz.

Venedik'le olan ekonomik ilişkiler hakkında pek az bilgiye rastlanmaktadır. Repertuvarımızda adı geçen San Marcos şehri (Venedik'nin Mallorca'da bulunan Bonifacia Pacsh adlı konsolosu da aslen Mallorca'lıdır. Diğer taraftan, Pedro Martinez adlı bir İspanyol da Venedik'te İspanyol konsolosu olarak bulunmaktadır.⁸² Bu koleksiyonda İtalya ile İspanya arasında vukubulan ticarî ilişkiler hakkında bize aksettirilenlerin hepsini saymış olmak için bu sırada Milano'da Valancia'lı tüccarların varlığına işaret ederek İtalya ile olan ilişkilere son vermiş olacağız.⁸³

İspanyol-Fransız ticaretini olumsuz yönde geniş çapta etkileyen hudut olayları (Aynı şey Alfonso el Magnanimo devri için de söylenebilir) ile ilgili belgeler⁸⁴ bir tarafa bırakılacak olursa, Fransa ile olan ticarî ilişkiler hakkında pek az bilgi elde edebilmekteyiz. Fransız tacirlerinden birkaçının Valencia'lı bankerlere olan borçlarını ödemedikleri hakkında,⁸⁵ Commingens'li bir tacirin, Barbastro fuarı dönüşünde soyulması hakkında,⁸⁶ Fernando el Katolico'nun 1489 da Albi (Alby)'li bir tüccara⁸⁷ ve Nis'li diğer bazı tüccarlara⁸⁸ ticaret müsaadesi vermesi hakkındaki vesikalar incelemekte olduğumuz repertuvarın, o yıllardaki Fransız-İspanyol ticareti ile ilgili başlıca belgelerini teşkil etmektedir. Diğer taraftan, Carlos de Anjou (Charles d'Anjou)'nun ülkesinde Katalan tüccarlarının varlığına da işaret etmek gerekir.⁸⁹ Lâfımızı, Sardinia'lı bir tüccarın Fransa'da bir fuara götürmekte olduğu mercanların Marsilya'da müsa dere edilmesiyle bitirelim.⁹⁰

* * *

Kitapta, İngiltere ile olan ilişkilere ait bazı ilginç kayıtlar yer almaktadır. Bunlar arasında, IV. Edvard'ın Guipuzcao eyaleti halkıyla

80 III, s. 65-66, no. 61.

81 II, s. 128, no. 143.

82 II, 316-320, no. 56-59.

82 II, s. 103, no. 115.

84 III, s. 20-22, no. 15-16; s. 33-34, no. 25; s. 38-42, no. 33-36; s. 62-63, no. 59; s. 99-101, no. 100-101 s. 241, no. 76; s. 388-395, no. 36-37; s. 406-407, no. 57.

85 I, s. 82-83, no. 28.

86 I, s. 115-117, no. 81.

87 III, s. 242-243, no. 79.

88 I, s. 190, no. 90.

89 I, s. 115-117, no. 81 .

90 I, s. 315-316, no. 28.

olan iyi münasebetleri ile,⁹¹ İngiltere'den kumaş satın alan Ramon de Parets adlı bir tüccarla ilgili olanlar zikredilebilir.⁹² Ayrıca, 1489 da Fernando'nun, İngiltere'deki İspanyolların ödedikleri vergilerle ilgili bir teşebbüsü ile başta Katalanlar olmak üzere muhtelif tüccarlar hakkında yazılan bir seri tavsiye mektubunun muhtevaları,⁹³ iki devlet arasında ekonomik alanda olduğu kadar politik alanda da iyi ilişkilerin varlığını gösterir.

* *
*

Fakat asıl önemli haberler batı ile ilgili olanlardır. Bunlar arasında bilhassa Flandes (Vlaanderen, Flandre)'le olan ticareti aksettirenler büyük önem taşımaktadır: Amberes (Antwerpen, Anvers) fuarında Barselona'lı tüccarların varlığı,⁹⁴ Brujas (Brugge)'in çeşitli bölgelerinde sık sık İspanyol iş adamlarının adlarının geçmesi, Sicilya'da Vlaanderen'e gönderilecek mühim miktarda ipek ve diğer ticarî eşyanın varlığı,⁹⁵ kısaca bir yığın kayıt, Vlaanderen ile İspanya arasında sürekli geniş bir ticaretin varlığına delâlet etmektedir. Bu kadarı kâfi görülmeyecek olursa, Brugge'deki Valencia'lılar, Mediciler bankasıyla iş gören İspanyollar,⁹⁶ Fransa, Antwerpen ve Brugge arasında kambiyo muameleleri mekanizması ile ilgili çok ilginç detaylar misal olarak gösterilebilir.⁹⁷ Son olarak Katalanlarla diğer İspanyol tüccarlar arasındaki bir anlaşmazlığa işaret edelim: Katalanlar eskiden beri Brugge'de bir lonca ile Santa Maria del Carmelo kilisesine sahip bulunuyorlardı. Bunun bakımı için muayyen bir vergi ödemekte idiler.⁹⁸ Bu mükellefiyetin yerine getirilmesi ve diğer vergiler hususunda Katalanlar, Kastilyalılar ve Aragonlular arasında devamlı münazara çıkmakta idi. Davanın hal yolu ve müzakereler deniz hukuku bakımından olduğu kadar, ekonomik tarih bakımından da çok ilgi çekicidir.⁹⁹ Bu davada Fernando, eskiden olduğu gibi, her İspanyol "kavminin" kendi konsolosuna itaat etmesi gerektiğine karar verdi.¹⁰⁰ Nihayet Aragon Kra-

91 I, s. 122, no. 4; 174-175, no. 69-70.

92 II, s. 454-457, no. 114-116.

93 II, s. 128-129, no. 144-145; III, s. 185; no. 14; s. 243, no. 80; s. 443-444, no. 131.

94 II, s. 293-295, no. 27.

95 II, s. 238-239, no. 71-72; III, s. 31-32, no. 23.

96 II, s. 215-216, no. 45.

97 III, s. 153-154, no. 165-166.

98 III, s. 84-86, no. 89-90.

99 II, s. 430, no. 82; III, s. 235-239, no. 72 (Brujas'taki Katalanların durumları ile ilgili olarak çok önemli bilgiler verilmektedir).

100 III, s. 86-87, no. 91.

lının, Kastilya menşeli kimselerin Vlaanderen'de sahip oldukları imtiyazlardan Aragon tüccarlarının da (ki, bunlar burada her zaman -bilhassa Fernando zamanında- Consol de Catalanes denilen bir konsolos bulundurmaya adet edinmişlerdi) yararlanmalarını sağlamak maksadıyla, Roma Krah Maximilian nezdinde teşebbüse geçmiş olduğuna da işaret edelim. Bu vesile ile Fernando, Vlaanderen kontluğu ve Brugge'de "Aragon Krallığından" pek çok tüccarın bulunduğu da işaret etmektedir.¹⁰¹

* *
*

Akdeniz'in büyük ticaret şehirlerinin zenginleşmesine vesile olan Doğu ile olan ilişkiler ne durumdadır? Adı geçen belgeler koleksiyonunda Ragüzalılara verilmiş bir ticaret müsaadenamesi,¹⁰² Kandiye'ye bir Katalan konsolosunun tayini,¹⁰³ bir başkasının İskenderiye'ye tayini,¹⁰⁴ Barselona'lı bir tüccarın Mısır limanına sevk etmek için Napoli'den yüklemiş olduğu bir miktar kumaş,¹⁰⁵ İskenderiye'de tanınmış bir Sevilla'lı tüccar ile bir Vizkaya'lı hakkında¹⁰⁶ olmak üzere doğu ile ilişkilerle ilgili pek az bilgi bulunmaktadır. Aynı şekilde, Rodos'la olan ticarî ilişkiler hakkında da pek az şey vardır. Hepsi, Rodos'lu Francisco Torrellas adlı birisiyle Mayorca'lı Juan Dezmas adlı birisi arasında uzun yazışmalara sebep olan bir dava,¹⁰⁷ yine Rodos'ta Alfonso de Murcia adlı birisi ile Fortun de Rimatres adlı birisi arasındaki anlaşmazlık,¹⁰⁸ Rodos, Scandelore (Küçük Asya'da), Suriye, Hayfa, Famagusta ve Mısır arasında sefer yapan bir Mayorca'lı ile Lascaris adlı bir Grek arasındaki çatışmayla ilgili belgelerden ibarettir.¹⁰⁹

* *
*

Fernando ve Isabel gibi, bu kadar büyük şöhrete sahip hükümdarların hatırasına, *Katolik Kralların Uluslararası İlişkileri Üzerinde Belgeler* adlı böy-

101 III, s. 102, no. 103.

102 III, s. 336-338, no. 84.

103 II, s. 471-472, no. 135.

104 II, s. 275, no. 4.

105 II, s. 286-287, no. 16.

106 III, s. 145-146, no. 155; karşıla, s. 146-147, no. 156; s. 151-152, no. 162; s. 173-174, no. 192-193.

107 II, s. 416, no. 61; s. 446-447, no. 104; III, s. 78-79, no. 82; s. 90, no. 93; s. 164-165, no. 183; s. 216-217, no. 48-49; s. 221, no. 56; c. 360-361, no. 116.

108 III, s. 218-219, no. 53.

109 III, s. 396-397, no. 41.

İsine fevkâlade bir koleksiyondan daha mükemmel, ölümsüz bir abide dikilemeyeceğini belirterek, bu uzun tebliği burada kapamak istiyorum.

Geriye sadece, onun yazarı, değerli arkadaşım, D. Antonio de la Torre'yi candan kutlamak ve İspanyol ilminin zaferi için bu eserin tamamlanmasını ümit ve temenni etmek kalıyor.

Ekim 1952, Paris.

Constantino Marinesco

Kraliyet Tarih Akademisi muhabir üyesi